

Nr 109.

Ankom till riksdagens kansli den 27 april 1945 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående utredning om löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer.

(4:e avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *A. Leander* m. fl. (I: 49) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Severin* m. fl. (II: 90), har hemställts, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära en utredning av löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för nämnda yrkande, får utskottet hänvisa till motionen II: 90.

Över motionerna har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, *telegrafstyrelsen* den 4 april 1945 avgivit yttrande (*Bilaga*).

Det stora flertalet av de mindre telefonstationerna i riket skötas sedan gammalt av kontraktsanställda föreståndare, på vilka det ankommer att i den utsträckning de finna lämpligt och möjligt anlita och anställa erforderlig hjälppersonal. Genom ett sådant system har avsetts att erhålla den ekonomiskt mest fördelaktiga anpassningen till en lokalt skiftande trafiks synnerligen växlande behov. Detta har ansetts framför allt bliva fallet vid sådana mindre stationer, vid vilka växlingsarbetet kan skötas som en bisyssla till de vanliga hemgöromålen. Klart är å andra sidan att kontraktsformen kan medföra risker för en ojämn och mindre tillförlitlig betjäning samt desslikes självfallet också för en viss otillbörlig exploatering av anställd i allmänhet yngre kvinnlig personal. *Utskottet.*

Av telegrafstyrelsens nu angivna yttrande framgår emellertid, att med tanke särskilt på de anställda biträdena ersättningen till stationsföreståndarna från och med den 1 mars 1945 höjts, en höjning som givits retroaktiv verkan från och med den 1 juli 1944. Telegrafstyrelsen upplyser också, att en särskild utredning igångsatts inom telegrafverket i syfte att utfinna enklast möjliga och rationella grunder för värderingen av stationsarbetet och därmed också för beräkningen av det vederlag, som kan vara skäligt till föreståndare liksom ock eventuell biträdespersonal. Uppmärksammas må också den tekniska utvecklingens framsteg i form av en automatisering efterhand även av de mindre telefonstationerna.

För landsbygden är telefonväsendet av en alldeles särskilt stor betydelse. Som mål för det svenska telefonväsendets utveckling har satts en utjämning

av telefonförhållandena mellan stad och landsbygd, ett mål som torde få anses mycket högt ställt i ett land med Sveriges glesa bebyggelse. Utredningen om vad som i detta avseende kan ytterligare åtgöras är anförtrodd åt 1944 års telefonkommitté. Utan att finna tillräckliga skäl föreligga för en framställning till Kungl. Maj:t i ämnet, vill utskottet framhålla angelägenheten av att frågan om de i kontraktregi drivna växelstationernas betjäning och skötsel ägnas fortsatt uppmärksamhet. Att så sker är önskvärt med tanke lika mycket på abonnenterna som på den anställda personalen.

Med åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att motionerna I: 49 och II: 90 ej må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 27 april 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 107.

Reservation

av herr *Lindholm*.

Bilaga.

Till riksdagens statsutskott.

Genom remiss den 16 februari 1945 har Kungl. Maj:t anbefallt telegrafstyrelsen att till riksdagens statsutskott överlämna begärt yttrande över två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Leander m. fl. (I: 49) och den andra inom andra kammaren av herr Severin i Gävle m. fl. (II: 90) angående utredning om löneförhållandena vid telegrafverkets i kontraktregi drivna växelstationer.

Med anledning härav får styrelsen anföra följande.

Enligt stadgande i det av Kungl. Maj:t utfärdade telefonreglementet (SFS 298/1929), § 4 mom. 1, ha vederbörande abonnenter vid sådana växelstationer som icke äro automatiska och vid vilka antalet helårsabonnemang är lägre än 35 att själva vidkännas kostnaderna för lokal och betjäning vid stationen. Vid motsvarande stationer med minst 35 abonnenter bestrider telegrafverket nämnda kostnader.

Vid båda slagen av stationer äro anställnings- och löneförhållandena med vissa undantag, vilka komma att beröras i det följande, ordnade på så sätt att viss person, föreståndaren, genom s. k. växlingskontrakt, vartill formulär bilägges (bil. 1, 2 och 3),¹ åtagit sig att ombesörja stationens skötsel. Erforderlig biträdespersonal anställles och avlönas av föreståndaren, och den enligt kontraktet överenskomna ersättningen till föreståndaren avser sålunda att täcka även dennas kostnader för biträdeshjälp.

I fråga om stationer med färre än 35 abonnenter pågår för närvarande genom särskilda, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallade sakkunniga inom telegrafverket utredning i syfte att bl. a. klarlägga under vilka anläggningstekniska förutsättningar och på vilka ekonomiska grunder telegrafverket kan helt övertaga växlingskostnaderna vid dessa växelstationer.

De föreliggande motionerna torde att döma av motiveringen i första hand avse förhållandena vid växelstationer med minst 35 abonnenter.

För ersättningens bestämmande äro dessa växelstationer indelade i 11 grupper efter antalet inkopplade huvudabonnemang. Gruppindelningen samt grunderna för ersättningen inom de olika grupperna framgå av bilagda »Bestämmelser rörande ersättning till av telegrafverket anställda växelstationsföreståndare» (bil. 4)¹ De i bestämmelsernas 1 § 2 mom. angivna ersättningsarna, å vilka utgår dyrtidstillägg med för närvarande 25 %, ha enligt en med vederbörande personalorganisation, Växelstationsföreståndarnas riksförbund, nyligen träffad uppgörelse höjts till sina nuvarande belopp fr. o. m. den 1 mars 1945. För tiden den 1 juli 1944—28 februari 1945 kommer enligt en samtidigt träffad överenskommelse att utbetalas retroaktiv ersättning motsvarande skillnaden mellan de förut gällande arvodena och de nu fastställda.

Den sålunda företagna höjningen av ersättningen, vilken är avsedd att komma även biträdespersonalen vid växelstationerna till del, har tillkommit som en motsvarighet till den löneförbättring, som enligt beslut av höstriksdagen 1944 tillerkänts statstjänare i de lägre lönegraderna. I syfte att bereda möjlighet till ytterligare någon förbättring av biträdeslönerna har höjningen procentuellt satts något högre än vad generellt blivit fallet för statstjänarna. Den motsvarar nämligen 20 % på de förutvarande ersättningsbeloppen och

¹ Bilagorna här uteslutna.

föranleder en årlig merkostnad för telegrafverket av omkring 1 200 000 kronor.

Utöver den fasta ersättningen jämte därå belöpande ytterligare dyrtidstilllägg utgår till föreståndare bostadsförmån enligt bestämmelsernas 5 § samt särskilda ersättningar (provisioner) enligt 6 §.

Vad beträffar arvodesgruppen 11, som omfattar växelstationer med minst 250 abonnenter, fastställs enligt bestämmelserna ersättningen i varje särskilt fall, enär det på grund av de för olika stationer avsevärt varierande trafikförhållandena mött svårigheter att fastställa för hela gruppen generella belopp. Även i fråga om dessa stationer är en reglering av arvodesförhållandena nyligen beslutad. Biträdespersonalen vid dessa stationer är delvis organiserad i Telegraf- och telefonmannaförbundet, vilket med Växelstationsföreståndarnas riksförbund träffat ett fr. o. m. den 1 april 1945 gällande kollektivavtal, som bl. a. innehåller generella löneplaner för biträdena. Vid kontraktsuppgörelser beträffande dessa stationer kommer från telegrafverkets sida enligt utfästelse till Växelstationsföreståndarnas riksförbund vederbörlig hänsyn att tagas till föreståndarnas förpliktelser enligt detta avtal, vilket bilägges härjämte (bil. 5).¹ Normalersättningen till föreståndarna själva vid här avsedda stationer framgår av bilaga 6.¹

Den sålunda fr. o. m. den 1 april 1945 skeende regleringen av löneförhållandena vid stationer inom arvodesgruppen 11 beräknas för telegrafverket medföra en årlig merkostnad icke understigande 160 000 kronor.

Antalet stationer inom grupperna 1—10 utgör för närvarande omkring 2 100 och inom gruppen 11 omkring 100. Till jämförelse kan nämnas att antalet stationer, vid vilka abonnenterna vidkännas kostnaderna för lokal och betjäning, utgör omkring 3 200.

Den sammanlagda ersättningen från telegrafverket för skötseln av samtliga kontraktstationer utgjorde år 1944 ca 12 500 000 kronor.

Anordningen med kontraktsanställning vid växelstationerna har tillämpats alltsedan det statliga telefonväsendets uppkomst i Sverige. Det erbjuder uppenbarligen vissa svårigheter att på ett i driftsekonomiskt och administrativt hänseende lämpligt sätt ordna betjäningen och de många i samband med stationernas skötsel stående detaljerna i övrigt vid den mångfald relativt självständigt arbetande enheter, som växelstationerna utgöra. De flesta stationerna äro små och de inflytande inkomsterna förslå i allmänhet icke att täcka telegrafverkets kostnader ens för betjäningen, än mindre för de behövliga tekniska anordningarna, såsom växelbord, apparater, kabelnät m. m. Med hänsyn till de former, under vilka verksamheten vid dessa smärre fristående arbetsplatser måste bedrivas, blir dess resultat i väsentlig grad direkt beroende av föreståndarens rent personliga insats. Under dessa förhållanden är ett sådant avlöningssystem ändamålsenligt, som dels medger föreståndaren viss frihet att på sätt, som i det individuella fallet befinnes fördelaktigast, ordna tjänstgöringen och fördela arbetet samt därefter avväga ersättningen till erforderlig biträdeshjälp, dels befriar den överordnade myndigheten från den direkta omsorgen om detaljer, som bäst bedömas och ordnas på platsen, och dels slutligen gör föreståndarens behållna inkomst i viss utsträckning beroende av det sätt, varpå vederbörande omhänderhar skötseln av stationen och hushållningen med tillgänglig arbetskraft och övriga resurser. Kontraktssystemet fyller dessa fordringar. I detta sammanhang bör beaktas, att det egentliga växlingsarbetet vid de mindre stationerna, vilka utgöra flertalet, i stor utsträckning mera är att betrakta såsom passning än som sådant effektivt arbete, som i allmänhet förutsättes vid direktanställning i statstjänst. Växlingsapparaturen är vid småstationerna placerad i eller i omedelbar an-

¹ Bilagorna här uteslutna.

slutning till föreståndarens bostad och växlingen utföres icke sällan helt eller delvis med hjälp av hemmavarande familjemedlemmar. Även dessa förhållanden bidraga till att göra en viss frihet och självständighet för föreståndaren önskvärd i fråga om ordnandet av arbetsförhållandena på ett efter de å skilda stationer växlande behoven passande sätt. Telefonistanställning vid småstationerna lämpar sig i allmänhet särskilt väl för ung, oskolad kvinnlig arbetskraft som en övergång till mera normalt arbetskrävande sysselsättning, och växlingsarbetet är vid dessa stationer av den enkla beskaffenhet, att några nämnvärda olägenheter av ombyten å biträdesbefattningarna i regel icke kunna sägas föreligga. Vid de större stationerna äro förhållandena i viss mån annorlunda, men där kunna villkoren inom ramen för kontraktssystemet och utan hinder av detta anpassas efter de skärpta fordringarna på biträdespersonalen. Beträffande stationerna inom arvodesgruppen 11 har så skett generellt, såsom framgår av ovanstående samt av bil. 5.

Under anförda förhållanden kan ett tillämpande på förevarande område av direktanställningsprincipen i betraktande av de mera stela former, som ofrånkomligen följa med centralt dirigerad, statlig lönesättning med säkerhet förutses medföra högst betydande merkostnader och dessutom nödvändig-göra en i förhållande till resultatet onödigt kostsam och arbetskrävande utbyggnad av den på förevarande område befintliga kontroll- och övervaknings-apparaten.

Styrelsen är sålunda principiellt av den uppfattningen, att kontraktssystemet med hänsyn till de speciella förhållandena vid växelstationerna erbjuder så stora fördelar, att detsamma icke nu bör övergivas.

Styrelsen avser härmed inte att bestrida, att med kontraktssystemets friare former vissa nackdelar kunna uppträda. Sålunda har det t. ex. gjorts gällande att föreståndarna skulle ha möjlighet att underbetala sina biträden. I den mån underbetalning skulle konstateras, kan emellertid ett tillrättaläggande ske i det aktuella fallet. Det är styrelsen bekant, att föreståndarnas organisation reagerar mot eventuella tendenser till underbetalning.

Det bör i detta sammanhang ihågkommas, att intet system är helt fritt från brister. De i förevarande fall tänkbara nackdelarna synas styrelsen kunna elimineras, dels genom ingripande i särskilda fall och dels, i den mån så skulle visa sig behövt, genom en anpassning av systemet i stället för ett slopande av detsamma. Kontraktsanställningsformen är, som ovan nämnts, av gammalt datum och måste givetvis efter hand röna inverkan av den fortskridande utvecklingen och de därmed följande större fordringarna i olika hänseenden. Så har tidigare skett och kommer även i fortsättningen att ske, då åtgärder finnas påkallade. I anslutning härtill vill styrelsen nämna att, innan föreliggande remiss kom styrelsen tillhanda, en särskild utredning igångsatts inom verket i syfte närmast att utfinna möjligast enkla och rationella grunder för den värdering av arbetsuppgifterna vid de skilda stationerna, på vilken beräkningen av ersättningen måste baseras. Vid denna utredning komma även övriga på frågan om växelstationspersonalens anställningsförhållanden inverkan faktorer att ägnas uppmärksamhet.

I de föreliggande motionerna anföras bl. a. att »för den vid telefonstationerna sysselsatta personalen äro anställnings- och löneförhållandena f. n. ordnade på ett tämligen godtyckligt sätt, olika för personal med samma arbetsuppgifter och olika vid stationer av samma storlek och på samma dyrt». Enär det utan närmare undersökning av trafikförhållandena i varje särskilt fall är vanskligt att avgöra, huruvida arbetets omfattning vid två för jämförelse valda stationer är densamma, d. v. s. om stationerna i fråga äro »lika stora», synes det berättigat antaga att motionärerna som grund för

sina jämförelser valt abonnentantalet. En därpå baserad jämförelse blir emellertid mycket ofta missvisande, enär av två stationer med samma abonnentantal den ena kan ha avsevärt större arbetsbelastning än den andra, beroende på abonnentstockens beskaffenhet, stationernas läge i ledningsnätet, förekomsten av genomgångstrafik med betjäning av eventuellt anslutna automatiska växelstationer, självständig riksexpedition med journalföring m. m. Vad angår dyrortsförhållandena få dessa i förevarande fall anses vara av mindre betydelse vid dylika jämförelser, enär växelstationerna med få undantag äro belägna på de billigaste orterna å dyrortsskalan. Att lönerna emellertid även med vederbörligt hänsynstagande till de faktiska skiljaktigheter, som sålunda finnas stationerna emellan, kunna vara olika på olika platser, behöver i och för sig icke tyda på ett »godtyckligt» förfarande. Förhållandet torde i realiteten få huvudsakligen tillskrivas den omständigheten, att vid kontraktssystemet bl. a. tillgång och efterfrågan på arbetskraft få göra sig individuellt gällande till skillnad från vad fallet är vid centralt bestämda eller överenskomna och sålunda för vederbörande fack fastlästa löner.

Vad angår påpekandet i motionerna, att personalen vid en del av växelstationerna äro statsanställda på för statstjänst vid kommunikationsverken vanliga villkor, är detta fallet vid 97 manuella växelstationer. Det gäller här dels ett antal stationer, vilka tidigare varit centralstationer, d. v. s. förestått av telegrafkommissarier, och vars personal vid stationernas förändring till växelstationer fått kvarstå på oförändrade anställningsvillkor, dels vissa stationer, vilka i ett tidigare skede bedömts vara av den vikt, att direktanställningsformen ansetts böra tillämpas. En del av dessa stationer kunna emellertid numera, som förhållandena utvecklats, icke sägas ha sådan betydelse, att en från de generella villkoren avvikande anställningsform för personalen vid dem är i och för sig motiverad. Styrelsen har dock av hänsyn till personalen och till att en ändring ändock kommer till stånd i samband med den fortskridande automatiseringen av telefondriften icke hittills ansett sig böra företaga någon förändring beträffande dem. De ifrågakvarande fallen kunna sålunda icke anses vara utslag av ett godtyckligt förfarande utan äro betingade av förhållanden, som ändrats med utvecklingen. De äro, som framgår av antalet, att betrakta såsom undantag från huvudregeln.

I motionerna säges vidare, att de fastställda ersättningsbeloppen vid kontraktsväxelstationerna äro så låga, att föreståndarna icke ha möjligt att betala tillfredsställande löner åt de anställda telefonisterna. Huruvida en viss lön skall kunna betraktas såsom tillfredsställande eller icke, är uppenbarligen en fråga, varom det är vanskligt att fälla ett kategoriskt omdöme, då här många olika synpunkter, icke minst av subjektiv art, spela in. Jämföras t. ex. de kontanta lönerna för minderåriga biträden vid de minsta stationerna, där tjänstgöringen huvudsakligen är av passningskaraktär och lönen stundom delvis utgår in natura, med i statlig verksamhet eljest gängse löner till anställda, av vilka kräves normal arbetsprestation, är det givet att de förstnämnda lönerna kunna framstå såsom otillfredsställande. Väljas å andra sidan vid jämförelsen de löner, som å stationsorten faktiskt kunna påräknas för arbete av motsvarande beskaffenhet, torde jämförelsen utfalla på ett annat sätt och även de i motionerna nämnda lönesiffrorna för de minsta stationerna måhända icke te sig oproportionerligt låga. Beträffande lönerna vid stationer med minst 250 abonnenter, vilka även nämnts i motionerna, framgår de fr. o. m. den 1 april 1945 utgående beloppen av bilaga 5.

Uttalandet i motionerna, att de förekommande lönevariationerna bero på att föreståndarna uppböra olika provisionersättningar, torde huvudsakligen hänföra sig till vissa fall vid stationer med minst 250 abonnenter, där den sammanlagda ersättningen för stationsskötseln till största delen utgjorts av provisioner. De ojämnheter i lönesättningen, vilka vid ifrågakvarande statio-

ner kunna ha förekommit till följd av detta förhållande, äro numera eliminerade i och med införandet av enhetliga biträdeslöner vid dessa stationer (jämför bil. 5).

Motionärerna utgå i detta sammanhang tydligen från den förutsättningen, att provisionerna haft till ändamål att gynnsamt påverka telegrafverkets omställning. Så är emellertid ej förhållandet utan provisionernas syfte är att bereda ersättning för sådana delvis vid sidan av det egentliga växlingsarbetet förekommande göromål (till exempel expediering och utbärning av telegram), vilkas omfattning i hög grad varierar vid olika stationer och vid olika tidsrymder under året och beträffande vilka det därför varit förenat med vissa svårigheter att finna en mera allmängiltig och samtidigt enkel grund för ersättningen. Å andra sidan är anordningen med provisioner behäftad med vissa nackdelar i form av bl. a. en viss svåröverskådlighet beträffande i verkligheten utgående ersättningar, varjämte uträknandet av provisionsbeloppen är relativt arbetskrävande. Vid den ovannämnda utredningen rörande avlönings-systemet vid växelstationerna är det därför avsett att i samråd med vederbörande personalorganisation pröva även förutsättningarna för ett slopande av provisionsersättningarna.

Vad beträffar det i motionerna vidare berörda förhållandet att arbetskraften visat tendens att dragas från växelstationerna till yrken, där högre löner betalas, så är detta en företeelse, som under de rådande förhållandena med brist på kvinnlig arbetskraft framträtt även på andra områden, där löneläget är väsentligt högre. Vad angår växelstationerna på landsbygden torde andra faktorer än löneförhållandena många gånger vara avgörande, såsom t. ex. ungdomens dragning till städerna med dessas större möjligheter till omväxling. Vid de minsta stationerna med deras enkla arbetsförhållanden är, som ovan framhållits, förekommande personalombyten i regel av mindre betydelse, men ifråga om större stationer kunna självfallet olägenheter för betjäningen uppkomma. Här berörda och sannolikt delvis krisbetonade förhållanden kunna dock icke betecknas såsom svagheter, vilka följa med kontraktssystemet såsom sådant, bl. a. enär de för närvarande förekomma även vid andra anställningsformer; principiellt sett borde svårigheterna vid kontraktssystem vara mindre än vid mera stela avlöningsssystem, eftersom i förra fallet lönerna smidigare kunna anpassas efter den aktuella tillgången och efterfrågan på arbetskraft, och en anpassning av löneläget i stort inom facket i och för sig icke är svårare att företaga vid detta system än vid andra.

Den i motionerna begärda utredningen skulle enligt motiveringen ha till syfte att undersöka möjligheterna för att telegrafverket övertager det direkta ansvaret för lönesättningen vid samtliga landsbygdens telefonstationer. Dessutom torde det av motiveringen i övrigt vara berättigat att draga den slutsatsen, att med utredningen även skulle avses att åstadkomma höjning av de nu såsom otillfredsställande betecknade lönerna för biträdespersonalen vid stationerna.

Ett tillgodosedande av det förstnämnda syftet skulle vara liktydigt med det nuvarande kontraktssystemets slopande, efter som den hittillsvarande ordningen beträffande biträdenas anställning utgör en av huvudförutsättningarna för detta system. Av vad ovan anförts i denna fråga framgår, att styrelsen med hänsyn till förhållandena vid växelstationerna samt till vunna erfarenheter av kontraktssystemet anser bärande skäl för den ifrågasatta ändringen icke föreligga.

Beträffande yrkandets utsträckande till att gälla samtliga växelstationer, sålunda även dem med färre än 35 abonnenter, må framhållas, att ett realiserande härav skulle föregripa den enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande redan igångsatta utredningen, vars syfte är att undersöka, huruvida anläggnings-tekniska och andra förutsättningar för telegrafverkets övertagande av väx

lingskostnaderna vid dessa stationer överhuvud taget föreligga. Till denna fråga torde statsmakterna framdeles få anledning att taga ställning.

Vad angår det andra i sammanhanget tydligtvis avsedda syftet, nämligen åstadkommandet av en ökning av lönerna, synes den ifrågasatta utredningen i denna del svårligen kunna åtminstone i det avgörande skedet bedrivas på annat sätt än i form av förhandlingar mellan intresserade parter, liknande de överläggningar, som normalt äga rum mellan telegrafverket och föreståndarnas organisation samt mellan denna och biträdesorganisationen. Styrelsen kan icke undgå att finna såväl det ifrågasatta ingripandet i och för sig som den tilltänkta formen för detsamma principiellt betänkliga och ägnade att medföra vittgående konsekvenser beträffande handläggandet av sådana löneangelägenheter inom den statliga verksamheten, vilka icke äro reglerade genom av Kungl. Maj:t utfärdade avlöningsförfattningar.

Under åberopande av vad sålunda anförts och med hänvisning till *dels* styrelsens beslut att öka ersättningen till växelstationspersonalen med belopp, som jämte vissa i det föregående icke särskilt omnämnda jämkningar av nuvarande villkor motsvara en ungefärlig merkostnad för telegrafverket av i runt tal 1 500 000 kronor per år, *dels* ovannämnda tvenne inom verket pågående utredningar i hithörande frågor, får styrelsen hemställa, att de omhandlade motionerna icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 april 1945.

Kungl. Telegrafstyrelsen
HÅKAN STERKY

HARALD BILLSTRÖM.

Nils Roos.